

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1943-04-30, iš Štuthofo - į Vilnių

B. Sruoga

B. Sruoga

[Nr.] 21319 [Block] VI

Meine lieben Wanduk und Daliuk!

Ich wohne in Stutthof und bin gesund. Ich kümmere mich sehr über Ihren Schicksal. Vielleicht müssen wir die wohnung in Wilna liquidieren? Verkäufe unsere Maschine. Nimm das Geld aus dem Theater für meine übersetzung und aus der Universität (Sparkasse). Man kann mir die Paketten zuschicken mit [1r] // den Lebensmittel. Einzelne Person kann schicken in der Woche 2 Kilo Paket. Also, können schicken Verwandte und Bekannten. Zu einer Sendung man kann einlegen und eine Schachtel Zigaretten. Ich möchte haben 2 Taschentücher, 1 Handtuch, 1 blaue lange Sporthemde, 2 Paar kräftigen Socken, 1 Unterhose und meinen alten gelben Halbschuhen (die befinden sich in der Reparatur bei dem alten Schuster an der Elke Uosto str.). Dalia Schuhe habe ich abgegeben für die Reparatur in der Wilnaer str., - der Nummer haben ich vergessen, - etwa [1v] // zwischen 19 und 21, - in dem Fenster ist eine grosse Kalosche gemalt und auf der Tür geschrieben: „Tu nie Ruta - čia ne Rūta“, - die Stiefel sind auf meine Name aufgeschrieben.

Ich warte sehr auf deinen Brief. Bekommen die Paqketten wäre es auch sehr interessant. Zwischen den Lebensmittel können auch einige Zwiebel befinden.

Über mich selbst habe ich nicht viel zu berichten. Heute ist die Osterferien -

Grüsse und küsse Sie beiden[,] meine lieben, meine teuren.

Balys [2r] // [2v] //

B. Sruoga

[Nr.] 21319 [Blokas] VI

Mano brangiosios Vanduk ir Daliuk!

Aš gyvenu Stutthofe ir esu sveikas. Man labai rūpi Jūsų likimas. Galbūt mums reikėtų atsisakyti buto Vilniuje? Parduok mūsų mašiną. Paimk pinigus iš Teatro už mano vertimą [1] ir iš Universiteto (Taupomosios kasos). Man galima siūsti siuntinius su [1r] // maisto produktais. Vienas asmuo gali atsiūsti per savaitę dviejų kilogramų siuntinį. Gali siūsti giminės ir pažįstami. Į kiekvieną siuntinį galima įdėti ir pakelį cigarečių. Aš norėčiau gauti dvi nosines, vieną rankšluostį, mėlynus ilgus sportinius marškinius, dvi poras storų puskojinių, apatines kelnes ir savo senus geltonus pusbačius (jie pas seną batsiuovį taisykloje už Uosto gatvės kampo). Dalios batukus atidaviau taisyti Vilniaus gatvėje - numerį pamiršau, - atrodo, [1v] // tarp 19 ir 21, - lange nupieštas didžiulis batas, o ant durų parašyta: „Tu nie Ruta - čia ne Rūta“, - batai taisomi mano pavarde.

Aš labai laikiu Tavo laiško. Būtų labai gerai gauti siuntinių. Tarp maisto produktų gali įdėti ir keletą svogūnų.

Neturiu daug ko apie save pasakoti. Šiandie Velykos -

Sveikinu ir bučiuoju Jus abi, mano mielos, mano brangios.

Balys [2] [2r] // [2v] //

KOMENTARAI

- [1] Balys Sruoga 1942 m. rudenį - 1943 m. žiemą vertė italų dramaturgo Sem Benelli (1877-1949) pjesę *Apsiautas*, žr. *Sem Benelli, Apsiautas*: keturių veiksmų poema, vertė Balys Sruoga, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1988. Pjesės rusišką 1923 m. leidimą Balys Sruoga buvo gavęs iš aktoriaus ir režisieriaus Juozo Grybausko (1906-1964), kuris rengėsi kūrinių statyti Vilniaus miesto teatre ir teiravosi dėl jo vertimo. „Nors verstas su meile, „Apsiautas“ liko rankraščiu. Gavęs iš B. Sruogos lietuvišką tekstą, J. Grybauskas paskirstė vaidmenis Vilniaus miesto teatro aktoriams, tačiau dėl karo aplinkybių spektaklis neįvyko. Profesorių suėmus, neįvyko universitete ir Teatro seminare užsiėmimas, kuriame B. Sruoga rengėsi perskaityti „Apsiautą“ ir paaiškinti poetinio teatro principus“ („Paginos žodis“, žr. in: *op. cit.*, p. 175-176).

[2] „Į laišką įdėti du siauri popieriukai, viename, geltoname, parašyta: „Per mėnesį leidžiama gauti tik 2 laiškai“ [„Es dürfen monatlich nur 2 Briefe empfangen werden“]. Antrame, baltame, parašyta: „Per savaitę leidžiama gauti tik vienas 2 klg. paketas“ [„Es darf jede Woche nur ein Paket von 2 Kilo, empfangen werden“] (Vandos Sruogienės pastaba).

„Iš Tilžės 48 kalinių grupė, kurioje buvo B. S., buvo nuvežti į Stutthofo koncentracijos stovyklą prie Dancigo. Tai buvo laikyta griežtoje paslapyje. Per visą mėnesį neleista nei laiškų rašyti, nei siuntinius gauti. Kaliniai perėjo per sunkiausią laikotarpį, badu mariniami, mušami, verčiami dirbti virš jėgų, visaip niekinami. Per 11/2 mėn. keli numirė, buvo nužudyti, kas liko gyvas, sirgo edema, visiškai nusilpę, buvo praradę viltį ištrūkti iš to pragaro. Kai vokiečiams nepavyko išlaikyti paslapties, kur ir kaip kaliniai laikomi, kai kam dedant pastangas jų būklei palengvinti, jie buvo perkelti į „garbės suimtųjų“ kategoriją, jiems leista rašyti laiškus, gauti siuntinius (bet nebūti lankomiems) ir jie nuolat buvo viliojami greitu išleidimu. Ir šiuo laikotarpiu laiškai neatskleidė artimiesiems viso jų padėties klaidumo“ (Vandos Sruogienės pastaba).

„Nuo galutinio fizinio sunaikinimo lietuvių grupę išgelbėjo netikėtai pasikeitusi jų padėtis. Pačioje balandžio pabaigoje visi likę gyvi ir galintys paeiti lietuviai inteligentai iš 46 atvežtųjų buvo sušaukti nuošaliau. Čia įvairių biurų viršininkai esesininkai išsidalijo juos į geresnius darbus pastogėje (B. Sruoga pateko į lagerio raštinę, kur gaudavo versti įvairius raštus, laiškus, sudarinėjo esesininkų budėjimo ir atostogų grafikus ir pan.). Visi buvo perrengti geresniais rūbais, o po kelių savaičių apgyvendinti atskirame bloke“ (Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 329-330).

„Balandžio 28 dieną pasidarėme tarnautojais. Iš ryto dar buvome darbo vergai, o vakare – jau prominentai, kaceto aristokratai. Išprausti, švariau perrengti, raudonais kryžiais dailiau perdažyti, naujos medžiagos numeriais ir politinio kalinio ženklais „papuosti“, mes iš karto išsiskyrėme iš pilkos masės, kelėme joje nuostabą, pavydą, gal net baimę. Mušti mus niekas būtų nebedrįsęs, priešingai, jau mes galėjome kitus mušti. Gyventi tačiau turėjome ten pat, pono Kozłowskio bloke. Blokinis buvo nepalankus, vadindavo mus ne kitaip, kaip tik „cholerna litewska inteligencja“, „cholerna“ litewska banda“. Galvojome, jis turės pasikeisti, padarys mums kokių išimčių. Valgio davinys tačiau liko tas pats – badmiriškas. Stovėjom eilėje kartu su visais, kovojom už pilnesnį ir tirštesnį sriubos samtį. Lovose gulėjome po du ant tų pačių nešvarių plikų čiužinių, klojome jas rūpestingai, kaip pirma, nes buvom įspėti, kad baus už netobulumus, kaip ir kiekvieną kitą. Po darbo negalėjome be Kozłowskio žinios išeiti iš bloko. Vakaraus jis sugalvodavo „žąsies eitynes“ kieme visiems, neišskirdamas nei „prakeiktosios lietuviškų inteligentų bandos“ (Stasys Yla, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške: Kaceto pergyvenimai*, Putnam: Immaculata, 1951, p. 159).

„Besitąsant su raštais, užėjo ir Velykos, 1943 metų – pirmosios Velykos lageryje.

[...]

Pirmą Velykų dieną nedarėme. [...]

Vacelis pareiškė, kad mes Velykų pirmosios dienos proga galime kambary net ant suolų pasėdėti, jei tokio noro turime.

[...]

Tuo tarpu kažkoks vargšas katorgininkėlis nuo Gdansko, pasisukaliojęs prie mūsų, padovanojo mum visiems vieną kiaušinį, – kad vardas tojo lenkelio būtų palaimintas per amžius!

Ir mes dabar kaip visi gyvieji žmonės švenčiame Velykas! Sėdim po stogu, ant suolo, – ir kiaušinį turime!

Vyriausias iš mūsų tarpo drebančiom rankom iš susijaudinimo paėmė tą kiaušinėlių, padalino kiekvienam po plonučiuką gabalėlį, apsiašarodamas palaimino kiekvieną iš mūsų.

Simbolis – simboliu, bet vis dėlto simbolis kartais esti daug galingesnis už pačią pasiučiausią tikrovę!

Tą dieną pietų mes jau nebenorėjome. Buvome sotūs tuo kiaušinio gabalėliu, – ir dar kaip sotūs!

Galimas daiktas, pasotino mus ir tyliai paslapčiomis prarytos ašaros, gal dar ir slapti prisiminimai – Tėvynės, tėvų, brolių, seserų, šeimų, – visa tai labai galimas daiktas, bet istorija apie tai tyli“ (Balys Sruoga, *Dievų miškas: Memuarai*, redagavo Donata Linčiuvienė, (ser. *Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius*, Nr. 3, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 144-146).

„Sekmadienis, balandžio 25 diena, Velykos. Lygiai mėnuo, kai esam stovykloje. Rytmetinis skambutis mus pažadino keltis. Į miegamąjį tuojau atėjo mūsų blokavas. Jis yra lenkas (Kozłowsky), laisvėje buvo mėsininkas ir skerdikas, o stovykloje vienas iš žiauriausių mušeikų. Žmogaus gyvybė jam buvo niekas, o kito kančios jam teikė malonumo. Kai jo širdy pabudavo žmoniškumas, jis tapdavo jautrus ir švelnus, tačiau tai trukdavo vos trumpą akimirksnį.

Šį rytą karštais žodžiais jis sveikino visus, linkėjo greit išeit į laisvę ir pats drauge su visais žadėjo stoti į kovą su tėvynės priešu. Nustebinti ir pagauti netikėta blokavo kalba, kaliniai šaukė: „Niech żyje, niech żyje!“ (tegyuoja, tegyvuoja).

Šiandien viskas eina sklandžiai, niekur jokio įtempimo, nė varinėjimo. Buvo galima net nusiprausti. Prasideda pusryčiai. Visi laukia pusės kilogramo duonos... Tačiau veltui viltys. Davinys kasdieniškas, kava nesaldyta. Man teko beveik dvigubai plonesnis graiželis duonos, negu paprastai. Ir tas pats dar apipelijęs. Geras „atsigavėjimas“, pamaniau, ir nė nepajutau, kai stambios ašaros ėmė kristi ant tos supelėjusios riekelės duonos.

Ten toli, tėvynės laukuose, skamba bažnyčių varpai, aidi „Linksma diena mums prašvito“. Pas mus tyła: nei varpų, nei giesmės, nei maldos šventos. Nes stovykloje nėra žmonių, o numeriams nereikia Dievo nė maldos – tas viskas uždrausta. Gaila, kad smogikai dar neišrado būdo išimti širdį ir ją padėti į sandėlį, kur pūva visi atliekami daiktai. Tada ir mes, kaip ir jie, gal mokėtume iš visko tyčiotis.

Oras lietingas ir šaltas. Kaliniams leido sueiti į tagesraumą ir leido atsistoti. Prasidėjo programa, paprasta ir improvizuota: vienas grojo smuiku, kitas jam pritarė gitara. Atsirado ir dainininkas, kuris padainavo keletą lenkiškų dainelių. Visa taip prasta ir skurdu, kad net už širdies griebia.

Vienas mūsų širdies prieteliaus lenko padovanojęs kiaušinį. Juk Velykos, tad kaip be kiaušinio? Išsidalinom tą kiaušinį į tiek dalių, kiek buvo mūsų širdies.

Paskui prasidėjo laiškų rašymas“ (Antanas Kučinskas [A. Gervydas], „Velykų rytas“, in: *Už spygliuotų vielų*, in: Chicago: Lietuvių katalikų spaudos draugija, 1950, p. 69-70).